

بررسی اثربخشی یادگیری مشارکتی بر نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی کارکنان اقامتگاه‌های بوم‌گردی (اقامتگاه‌های بوم‌گردی منتخب بخش بسطام شهرستان شاهرود)

محمد رضا رضوانی^۱، ذبیح الله ترابی^۲، محمد نجارزاده^۳، پرستو حسینی جلیلیان^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۱۶

چکیده

یادگیری مشارکتی یکی از رویکردهای نوین یادگیری است که در برخی نظام‌های آموزشی جایگزینی برای پایان‌دادن به حاکمیت روش‌های سنتی شناخته شده است. در واقع یادگیری مشارکتی را اعتدال در باهم‌کار کردن، باهم‌ساختن، یادگیری باهم، تغییر باهم و توسعه‌دادن و کمک به رشد یکدیگر می‌داند. هدف از نگارش این مقاله بررسی اثربخشی یادگیری مشارکتی (روش جیگساو) در نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی در اقامتگاه‌های منتخب بخش بسطام است. بدین منظور، طی پژوهشی نیمه‌آزمایشی با پیش‌آزمون - پس‌آزمون و گروه کنترل، سی نفر از کارکنان اقامتگاه‌های بوم‌گردی منتخب بخش بسطام شهرستان شاهرود به صورت نمونه در دسترس انتخاب شدند که تا به حال هیچ‌گونه آموزشی ندیده بودند. نتایج نشان می‌دهد که یادگیری مشارکتی با الگوی جیگساو، در مقایسه با یادگیری سنتی، در نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی کارکنان اقامتگاه‌های منتخب بخش بسطام اثربخش‌تر بوده است.

واژه‌های کلیدی:

یادگیری مشارکتی، نگرش، رفتار مسئولانه محیط‌زیستی، اقامتگاه‌های بوم‌گردی، بسطام

مقدمه

فعالیت‌های اقامتگاه‌های گردشگری روستایی وابسته به محیط‌زیست است؛ به این معنی که اغلب گردشگران روستایی به دنبال کسب تجربه در محیط‌های منحصر به فرد و جذاب وابسته به طبیعت در اقامتگاه‌های روستایی‌اند (Torabi et al., 2019) بنابراین ایجاد و حفظ محیط جذاب و سالم برای بقا و توسعه این اقامتگاه‌ها ضروری است (Sharpley, 2009; Zhao et al., 2018).

اقامتگاه‌های گردشگری مهم‌ترین مصرف‌کننده انرژی و تولیدکننده زباله در مقاصد گردشگری روستایی‌اند کدر صورت نبود مدیریت پایدار، مانعی برای توسعه خود خواهند شد (Choi et al., 2019; Okumus et al., 2019). شارپلی (۲۰۰۹) بر این نظر است که پایداری زیست‌محیطی پیش شرط لازم برای بهینه‌سازی پتانسیل توسعه گردشگری است.

کیل و همکارانش (۲۰۱۴) بر این نظرند که بهبود نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی در این اقامتگاه‌ها به حفاظت از محیط‌زیست منجر می‌شود؛ بنابراین این اقامتگاه‌ها به راهبردهای محیط‌زیستی نیاز دارند تا بتوانند نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی خود را بهبود بخشند.

برخی از محققان بر این نظرند که آموزش‌های محیط‌زیستی نگرش افراد به محیط‌زیست را تغییر خواهد داد (Hsu, 2004; Short, 2009; Streimikiene, 2015). آموزش‌های محیط‌زیستی در صنعت گردشگری به‌ذی‌نفعان امکان می‌دهد تا با بررسی مسائل محیط‌زیستی، مشارکت در حل مسائل و برای بهبود محیط‌زیست اقدام کنند (Lai & Wang, 2013; Mayer & Alexander, 2016). بنابراین، افراد با آموزش‌های محیط‌زیستی درک عمیق‌تری

۱. نویسنده مسئول: استاد گروه جغرافیای انسانی دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران، تهران، ایران (rrezvani@ut.ac.ir)

۲. پژوهشگر پسادکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تهران، تهران، ایران؛

۳. استادیار دانشکده گردشگری دانشگاه سمنان، سمنان ایران؛

۴. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه گیلان، گیلان، ایران؛

از مسائل محیط‌زیستی به‌دست می‌آورند و انگیزه و مهارت‌های لازم برای تصمیم‌گیری‌های آگاهانه و مسئولانه پیدا می‌کنند (Cheng & Wu, 2015; McKenzie-). اما برخی دیگر از مطالعات نشان می‌دهد (Mohr, 2011) که آگاهی زیست‌محیطی به‌تنهایی بر نگرش و رفتار زیست‌محیطی در فعالیت‌های گردشگری تأثیرگذار نخواهد بود (Kil et al., 2014; Lee & Jan, 2015; Uzun & Keles, 2012). در این خصوص نورگارد (۲۰۰۶) استدلال می‌کند که مسئله فقدان دانش فردی نیست که مانع اقدام عمومی دربارهٔ مسائل محیط‌زیست می‌شود، بلکه مسائل روانی-اجتماعی است که از این اقدام جلوگیری می‌کند. بدین ترتیب، ممکن است با افزایش آگاهی، رفتار حامی محیط‌زیستی افراد مورد توجه قرار نگیرد.

با این حال، شوارتز (۱۹۷۷) بر این نظر است که شیوه‌های آموزشی مختلف در یادگیری مشارکت‌کنندگان تأثیرات متفاوتی می‌گذارند. یکی از شیوه‌های آموزشی که مورد توجه قرار گرفته یادگیری مشارکتی است (Lai & Wang, 2013; Mayer & Alexander, 2016). در واقع روش‌های آموزشی فعال، یادگیری فعال و یادگیرندهٔ فعال جایگاه ویژه‌ای در مباحث آموزشی زیست‌محیطی یافته است. روش‌های یادگیری مشارکتی ادعا می‌کنند که می‌توانند یادگیری را در همه ابعاد ذهنی، عاطفی و روانی-حرکتی فرد توسعه می‌دهند، زیرا یادگیرندگان به جای این‌که شنونده صرف باشند، فعالانه در فرایند یادگیری مشارکت می‌کنند و خود را مسئول یادگیری می‌دانند (Gillies, 2016). رویکرد یادگیری مشارکتی با الگوهای گوناگون آن امروزه مورد توجه و استفادهٔ نظام‌های آموزشی و دست‌اندرکاران آن است (Holt, 1993). از جمله این الگوها، الگوی جیگساو است که در این پژوهش مدنظر قرار گرفته است (Mengduo & Xiaoling, 2010). جیگساو یکی از شکل‌های مبتکرانه یادگیری مشارکتی است که علاوه بر ساختارمندی بیشتر، در مقایسه با سایر روش‌های یادگیری مشارکتی، دارای ویژگی‌هایی از قبیل وابستگی مثبت اعضا به یکدیگر، مسئولیت فردی و تلاش فعالانه یادگیرنده‌ها در تسهیل یادگیری یکدیگر است (Slavin, 2015). مزیت دیگر روش آموزشی جیگساو این است که یکی از معایب روش‌های مشارکتی دیگر یعنی تداخل مسئولیت را ندارد (Casey & Goodyear, 2015; Mengduo & Xiaoling, 2010).

در سال‌های اخیر در مناطق روستایی کشور، به‌علت رشد ناگهانی فعالیت‌های گردشگری، کارکنان اقامتگاه‌ها نتوانسته‌اند آموزش‌ها و مجوزهای لازم محیط‌زیستی را دریافت کنند، بنابراین بخشی از اقامتگاه‌ها بدون دریافت استانداردهای لازم مشغول فعالیت‌اند و تا به حال کارکنان آن‌ها هیچ آموزش رسمی محیط‌زیستی ندیده‌اند. مطالعات نشان می‌دهد که با گذشت زمان رعایت‌نکردن استانداردهای محیط‌زیستی در اقامتگاه‌های روستایی مشکلات فراوانی را برای جامعه محلی به‌وجود آورده است. همچنین مطالعات نشان می‌دهد که نگرش و رفتار زیست‌محیطی در این روستاها در سطح پایینی قرار دارد (Rezvani et al., 2018; Torabi et al., 2021; Z. Allah Torabi et al., 2020).

بنابراین، هدف از تحقیق پیش رو بررسی تأثیر روش آموزش مشارکتی (الگوی جیگساو)، در مقایسه با روش تدریس سنتی سخنرانی، بر نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی در کارکنان اقامتگاه‌های بوم‌گردی منتخب بخش بسطام شهرستان شاهرود است. این پژوهش درک و دانش نظری آموزش‌های گردشگری با استفاده از پژوهش‌های تجربی را در کشورهایی که برنامه‌های آموزشی آن‌ها سخنرانی محور است ارتقا خواهد داد.

مبانی نظری

محققان بر این نظرند که بخشی بزرگی از بحران‌های محیط‌زیستی در اقامتگاه‌های روستایی^۱ در اثر اشتباهاتی است که در نگرش‌ها و رفتارهای مدیران آن‌ها وجود دارد (Cucic et al., 2018; Sumarsono et al., 2017; Zheng et al., 2017). برای کاهش بحران‌های محیط‌زیستی در اقامتگاه‌های کوچک روستایی باید نگرش و رفتار محیط‌زیستی این افراد را تغییر داد (Kil et al., 2014; Okumus et al., 2019). چگونگی تغییر نگرش و رفتار محیط‌زیستی در دهه‌های اخیر به موضوعی پیچیده و پرمناقشه میان محققان تبدیل شده است (Sumarsono et al., 2017). از این‌رو در نظرها و رویکردهای مختلفی از جمله پارادایم جامعه مسلط آمریکا، جامعه مخاطره‌آمیز^۲ ال‌ریش بک، پارادایم جدید محیط‌زیستی^۳ دانلپ و ون لیر،^۴ ارزش‌های

1. Rural Resorts

2. Risk Society

3. New Environmental Paradigm (NEP)

4. Dunlap & Van Liere

درست و مناسب روش‌ها و فنون تدریس موجب می‌شود هدف‌های تعلیم و تربیت با سهولت بیشتر و در مدت زمان کوتاه‌تری تحقق یابند. اگرچه تأثیر روش‌های آموزشی مشارکتی از جمله روش مبتنی بر حل مسئله و بهره‌وری بیشتر آن در عمق یادگیری شناخته شده است (Berger & Hänze, 2015; Mengduo & Xiaoling, 2010).

در روش مشارکتی، فراگیران به صورت گروهی وظایف مشترکی را انجام می‌دهند. گروه‌ها معمولاً دو یا پنج نفره‌اند و از رفتارهای اجتماعی و مشارکتی برای انجام وظایف مشترک یا فعالیت‌های یادگیری استفاده می‌کنند (Berger & Hänze, 2015). فراگیران به طور مثبت به هم وابسته‌اند و علاوه بر فعالیت‌های گروهی، شخصاً مسئول یا پاسخ‌گوی کار خود نیز هستند. به نظر می‌رسد که یادگیری مشارکتی در مقایسه با یادگیری سنتی، به علت افزایش روحیه همکاری و افزایش مسئولیت‌های اجتماعی و آموزش مبتنی بر تجربه، تأثیر بیشتری در نگرش و رفتار زیست‌محیطی برجای گذارد (Kil et al., 2014; Leslie & Richardson, 2000). یکی از مسائل اصلی آموزش‌های زیست‌محیطی ماندگاری آگاهی زیست‌محیطی در بین یادگیرندگان است. مطالعات بسیاری نشان می‌دهد که یادگیری مشارکتی تأثیر بیشتری در یادگیری و ماندگاری آن در بین یادگیرندگان دارد. واسلی (۲۰۱۹) بر این نظر است که بهترین نوع یادگیری هنگامی اتفاق می‌افتد که یادگیرنده، خود به دریافت مفاهیم دست یابد. اگر در برنامه‌ای آموزش به صورت ارائه مطالب و سپس آزمون امتحانی باشد، ممکن است یادگیرنده چیزهایی را به خاطر آورد، اما این نوع یادگیری را می‌توان یادگیری سطحی نامید. یادگیری سطحی خیلی زود از میان می‌رود و تأثیر آن در تغییر نگرش و رفتار بسیار کم است. اما یادگیری از طریق بحث کاملاً متفاوت است (Foldnes, 2016). هنگام گفت‌وگو یادگیرندگان معمولاً ناگزیرند مشکلی را مطرح کنند، سپس راه‌حلی را به زبان خود ارائه دهند (Uzun & Keles, 2012). این یادگیری عمیق است، یعنی مدت طولانی‌تری در ذهن می‌ماند (Holt, 1993; Lai & Wang, 2013).

روش‌شناسی

در این پژوهش نیمه‌آزمایشی، از طرح گروهی پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل استفاده

مادی^۱ اینگلهارت^۲، نظریه ارزش، باور و هنجار استرن^۳ و همکاران، نظریه کنش معقولانه^۴ فیشبین و ایزن^۵ چگونگی تغییر نگرش‌ها و رفتارهای مسئولانه محیط‌زیستی^۶ به طور ضمنی تبیین شده است (Allen & Henry, 1997). از میان این نظریه‌ها، پارادایم جدید محیط‌زیستی یکی از ساده‌ترین مدل‌های تبیین نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی است. این پارادایم عقل‌گرایانه اعتقاد دارد که آموزش به بهبود نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی منجر خواهد شد. مطالعات نشان می‌دهد که افزایش دانش محیط‌زیستی افراد نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی آنان را تغییر می‌دهد.

مروری بر ادبیات پژوهش نشان می‌دهد آموزش‌هایی که به صورت «سخنرانی محور» و «مشارکتی»^۷ به یادگیرندگان ارائه می‌شود تأثیرات متفاوتی در نگرش‌ها و رفتارهای انسانی می‌گذارد (Gillies, 2016). در روش‌های سخنرانی محور، یاددهندگان اغلب گوینده‌اند و از یادگیرندگان انتظار دارند که به صحبت‌های آنان گوش دهند. در این روش، بحث گروهی جایگاه چندانی در کلاس آموزشی ندارد (Luo & Lee, 2016). به این معنا که شاگردان در یادگیری مفاهیم درسی کمتر با موقعیت‌های چالش‌برانگیز مواجه می‌شوند (Johnson & Johnson, 2008). فرصت‌های کمتری برای تعامل، همفکری، همکاری و بحث و گفت‌وگوی یاددهنده با فراهم می‌شود، یادگیرندگان به یادگیری طوطی‌وار ترغیب می‌شوند، رقابت جایگزین همکاری می‌شود و احتمال خطر جمع‌گیزی در بین یادگیرندگان افزایش می‌یابد (Lai & Wang, 2013).

اما یادگیری مشارکتی یکی از رویکردهای نوین یادگیری است که در برخی نظام‌های آموزشی جایگزینی برای پایان دادن به حاکمیت روش‌های سنتی شناخته شده است. به نحوی که در کلیه این پژوهش‌ها، میزان یادگیری و همیاری در روش‌های دانش‌محور بیشتر از روش سنتی بوده است. یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در یادگیری فراگیران، روش تدریس معلم است. نتایج آموزشی موفق اغلب به فرصت‌های یادگیری و تمرکز روی یادگیری دانشجو به جای تدریس صرف وابسته است. به کارگیری

1. post-materialist values
2. Inglehart
3. Stern
4. Theory of Reasoned Action
5. Fishbein & Ajzen
6. attitude and environmentally responsible behaviors
7. Cooperative learning

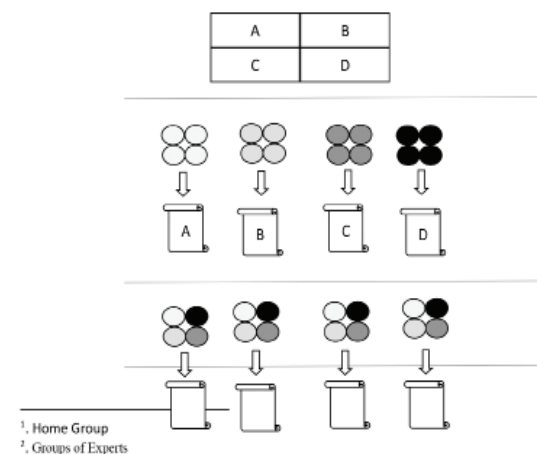

۲. سرفصل‌های هر جلسه به چهار بخش تقسیم شد و برای هر یک از اعضای هر گروه اولیه یک بخش از سرفصل در نظر گرفته شد، به طوری که هر یک از گروه‌های اولیه هر چهار بخش را مطالعه کردند. برای مثال، در روز دوم سرفصل کلاس آموزشی به تدریس مبانی توسعه پایدار اختصاص داشت. این سرفصل به چهار بخش اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، محیط‌زیستی و رابطه بین ابعاد توسعه پایدار تقسیم شد. بنابراین هر یک از این بخش‌ها به یکی از اعضای هر یک از چهار گروه اختصاص داده شد.

۳. در مرحله سوم از کارکنان اقامتگاه‌ها خواسته شد بخش‌های آموزشی خود را به خوبی مطالعه کنند، به طوری که در آن تبحر خاصی به دست آورند. همین‌طور از این افراد خواسته شد با جست‌وجو در محیط کار خود مثال‌های واقعی در ارتباط با بخش خود پیدا کنند.

۴. در مرحله بعد گروه‌های متخصص^۲ تشکیل شد. اعضای این گروه‌ها افرادی بودند که مسئولیت مطالعه و یادگیری بخش مشترکی را برعهده داشتند. برای مثال، افرادی که از گروه‌های مختلف وظیفه یادگیری بعد اقتصادی توسعه پایدار را برعهده داشتند باید با یکدیگر به بحث و تبادل نظر می‌پرداختند. این بخش به درک بهتر اعضای گروه کمک کرد.

۵. در مرحله بعد، کارکنان اقامتگاه‌ها به گروه‌های اولیه بازگشتند و آموخته‌های خود را با دیگر اعضای گروه به اشتراک گذاشتند. در پایان، مربی مطالب بخش‌های مختلف را جمع‌بندی کرد.

شکل ۱: روند اجرای روش مشارکتی جیگساو در این پژوهش

2. Groups of Experts

شده است. جامعه آماری پژوهش دربردارنده تمامی مدیران و کارکنان اقامتگاه‌های بوم‌گردی منتخب بخش بسطام شهرستان شاهرود در اردیبهشت ۱۳۹۷ است. در این پژوهش، بیست نفر از کارکنان اقامتگاه‌های بوم‌گردی منتخب بخش بسطام شاهرود به شیوه نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل (هر گروه پانزده نفر) قرار گرفتند. به این منظور، از بین اقامتگاه‌های مدنظر، چهار اقامتگاه به صورت در دسترس انتخاب شد. کارکنان دو اقامتگاه در گروه آزمایش و دو اقامتگاه دیگر در گروه کنترل قرار گرفتند. مشارکت‌کنندگان در این پژوهش نباید قبلاً در هیچ‌گونه آموزش محیط‌زیستی شرکت کرده باشند. به این ترتیب که آزمودنی‌های گروه آزمایش هشت جلسه و هر جلسه به مدت نود دقیقه تحت آموزش یادگیری مشارکتی جیگساو قرار گرفتند. اما گروه کنترل به همان صورت سنتی (سخنرانی) به یادگیری پرداختند. داده‌ها با پرسش‌نامه‌های نگرش و رفتار مسئولانه زیست‌محیطی کیل و همکاران (۲۰۱۴) جمع‌آوری شد.

پرسش‌نامه نگرش محیط‌زیستی نه‌گویه دارد و به صورت طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) درجه‌بندی شده است. اعتبار این پرسش‌نامه راکیل و همکاران (۲۰۱۴) به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۶ گزارش کرده‌اند. ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس ۰/۷۶۳ برآورد شد و دامنه هم‌بستگی گویه‌ها با نمره کل ۰/۷۵-۰/۵۲ بود.

پرسش‌نامه رفتار مسئولانه زیست‌محیطی کیل و همکاران شش‌گویه دارد و به صورت طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای از بسیار کم (۱) تا بسیار زیاد (۵) درجه‌بندی شده است. اعتبار این پرسش‌نامه راکیل و همکاران (۲۰۱۴) به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۶۱ گزارش کرده‌اند. ضریب آلفای کرونباخ مسئولانه محیط‌زیستی گردشگران در این پژوهش ۰/۷۷۲ اندازه‌گیری شده است. دامنه هم‌بستگی گویه‌های این متغیر با نمره کل ۰/۷۸-۰/۴۸ به دست آمد. برای آموزش گروه کنترل مراحل زیر انجام شد:

۱. ابتدا کارکنان اقامتگاه‌های روستایی به چهار گروه چهار نفری تقسیم شدند (گروه‌های A, B, C, D) که به آن‌ها گروه‌های اولیه گفته می‌شود.

1. Home Group

یافته‌ها

اطلاعات جدول ۱ مربوط به میانگین و انحراف معیار و خطای انحراف معیار متغیرهای نگرش و رفتار

جدول ۱: میانگین و انحراف معیار و خطای انحراف معیار متغیرهای پژوهش

گروه‌ها	میانگین	انحراف معیار	پیش آزمون		پس آزمون	
			خطای انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	خطای انحراف معیار
نگرش	ازمایش	۲۹/۶۳	۶/۴۰	۱/۱۶	۳۴/۵۰	۶/۷۳
	کنترل	۳۱/۱۳	۶/۱۲	۱/۱۱	۳۳/۹۶	۶/۱۶
رفتار مسئولانه محیط‌زیستی	ازمایش	۲۱/۱۳	۲/۵۱	۰/۴۰۸	۲۵/۲۶	۲/۸۴
	کنترل	۲۱/۵۵	۲/۲۳	۰/۴۵۹	۲۱/۶۰	۲/۷۰

واریانس‌های متغیرهای نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی در دو گروه کنترل و آزمایش برای متغیرهای تحقیق تأیید می‌شود. بنابراین، پیش‌فرض تساوی واریانس‌های متغیرهای نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی در دو گروه کنترل و آزمایش تأیید شد.

آخرین فرض برای استفاده از آزمون آماری کوواریانس همگنی شیب رگرسیون‌ها است. نتایج آزمون بررسی همگنی شیب‌های رگرسیون متغیرهای نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی نشان می‌دهد که تعامل بین گروه و پیش‌آزمون در متغیر نگرش ($F=0.327$ و $P<0.570$) و برای رفتار مسئولانه محیط‌زیستی ($F=1.33$ و $P<0.254$) معنی‌دار است. با توجه به آنچه پیش‌تر توضیح داده شد، پیش‌فرض‌های استفاده از تحلیل کوواریانس برقرار است؛ بنابراین، استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس مانعی ندارد.

میانگین نگرش در گروه آزمایش در پس‌آزمون بیشتر از میانگین گروه کنترل است. همچنین نتایج نشان می‌دهد که میانگین رفتار مسئولانه محیط‌زیستی گروه آزمایش، در مقایسه با گروه کنترل، در پس‌آزمون نسبت به پیش‌آزمون افزایش یافته است (جدول ۱).

یکی از فرض‌های این آزمون نرمال بودن داده‌هاست که برای بررسی این فرض از آزمون کلموگروف اسمیرنوف استفاده شده است. نتایج آزمون کلموگروف اسمیرنوف برای متغیر نگرش $Z=0.92$ و $p=0.35$ و متغیر رفتار مسئولانه محیط‌زیستی $Z=4.40$ و $p=0.000$ گزارش شده است که نرمال بودن توزیع نمرات در دو گروه کنترل و آزمایش را تأیید می‌کند. فرض دیگر همگنی واریانس‌هاست که برای بررسی آن از آزمون لوین استفاده شده است. نتایج آزمون لوین برای متغیرهای نگرش ($F=1.39$ و $P=0.242$) و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی ($F=1.93$ و $P=0.170$) معنی‌دار نیست؛ یعنی فرض صفر برای تساوی

جدول ۳: تأثیر آموزش‌های مشارکتی در نگرش‌های محیط‌زیستی

متغیر وابسته	SS	DF	MS	F	P	ضریب t
پیش‌آزمون	۲۱۵۴/۵۶۴	۱	۲۱۵۴/۵۶۴	۴۷۲/۵۲۴	۰/۰۰۰	۰/۸۹۲
بین‌گروهی	۵۸/۶۵۲	۱	۵۸/۶۵۲	۱۲/۸۶۴	۰/۰۰۱	۰/۱۸۴
درون‌گروهی	۲۵۹/۹۰۲	۵۷	۴/۵۶۰			

در رفتار مسئولانه محیط‌زیستی با اندازه اثر ۰/۴۳۸ تأثیر داشته است. بعد از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، نشان داده شد که تفاوت معنی‌داری بین گروه‌ها وجود دارد ($F=44.421$ و $P<0.000$). متغیر نگرش محیط‌زیستی در گروه آزمایش به نسبت گروه کنترل افزایش معنی‌داری داشته است؛ این افزایش بدان معنی است که آموزش‌های مشارکتی (الگوی جیگساو) موجب بهبود رفتار مسئولانه محیط‌زیستی در کارکنان اقامتگاه‌های مدنظر شده است (جدول ۴).

آموزش‌های مشارکتی (الگوی جیگساو) با اندازه اثر ۰/۱۸۴ در نگرش محیط‌زیستی تأثیر داشته است. همچنین، بعد از تعدیل نمرات پیش‌آزمون، تفاوت معنی‌داری بین گروه‌ها مشاهده شد ($F=12.863$ و $P<0.001$). متغیر نگرش در گروه آزمایش به نسبت گروه کنترل افزایش معنی‌داری داشته است؛ این افزایش بدان معنی است که آموزش‌های مشارکتی (الگوی جیگساو) در نگرش محیط‌زیستی کارکنان اقامتگاه‌های بوم‌گردی منتخب بخش بسطام شاهرود مؤثر بوده است (جدول ۳). همچنین آموزش‌های مشارکتی (الگوی جیگساو)

جدول ۴: تحلیل کوواریانس بر میانگین‌های نمره پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه‌های آزمایش و کنترل

متغیر وابسته	SS	DF	MS	F	P	ضریب تا
پیش‌آزمون	۱۴۸/۱۷۰	۱	۱۴۸/۱۷۰	۲۸/۲۵۶	۰/۰۰۰	۰/۳۳۱
رفتار مسئولانه محیط‌زیستی	۲۳۲/۹۳۷	۱	۲۳۲/۹۳۷	۴۴/۴۲۱	۰/۰۰۰	۰/۴۳۸
درون‌گروهی	۲۸۹/۸۹۷	۵۷	۵/۲۴۴			

شوند. در این پژوهش نیز، با توجه به فعال بودن یادگیرندگان، یادگیری بهتری صورت گرفته است و در نتیجه یادگیرندگان توانسته‌اند در پس‌آزمون نمرات مطلوب‌تری را از نظر نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی به دست آورند. این درالی است که کارکنان شرکت‌کننده در روش سنتی، به علت تکیه بر حافظه خود، مطالب را به خوبی درک نکرده‌اند و نمره بالایی از نظر نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی به دست نیاورده‌اند. بنابراین اجرای روش تدریس جیگساو برای افزایش میزان یادگیری و فهم کارکنان در تغییر نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی تأثیر بسزایی داشته است. به عبارت دیگر، در روش تدریس جیگساو، از طریق مشارکت جدی‌تر فراگیران، زمینه مناسب‌تری برای درک مطالب و یادگیری پایدارتر فراهم شده است. بنابراین یادگیری مشارکتی در آموزش‌های محیط‌زیستی، با ایجاد انگیزه و مسئولیت، افزایش توان استدلال و مهارت تفکر انتقادی، نگرش و رفتار محیط‌زیستی یادگیرندگان را تغییر می‌دهد (Ballantyne et al., 2011).

بنابراین آموزش‌های محیط‌زیستی زمانی مؤثرترند که یادگیرنده نقش اصلی را داشته باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

بنابر یافته‌های این پژوهش، نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی کارکنانی که به روش یادگیری جیگساو آموزش دیده‌اند، در مقایسه با کارکنانی که به روش سنتی آموزش داده شده‌اند، به صورت قابل ملاحظه‌ای تغییر یافته است. نورگارد (۲۰۰۶) بر این نظر است که آموزش‌های سنتی رفتار محیط‌زیستی را بهبود نمی‌بخشد؛ زیرا این آموزش‌ها فقط باعث افزایش آگاهی می‌شوند. همچنین زلیس (۲۰۱۶) بر این نظر است که آموزش در تغییر نگرش زیست‌محیطی اثربخش نیست؛ اما نتایج این مطالعه نشان داد که یادگیری مشارکتی به روش جیگساو، در مقایسه با شیوه‌های یادگیری سنتی، نگرش و رفتار محیط‌زیستی افراد یادگیرنده را ارتقا می‌دهد.

اگر می‌خواهیم آموزش برای تغییر نگرش و رفتار مسئولانه محیط‌زیستی باشد، یادگیری باید فراتر از «آگاهی» یا «دانش» درباره مسائل باشد. یادگیرندگان باید فرصتی را برای رشد «حس مالکیت» و «توانمندسازی» به وجود آورند تا به‌طور کامل حفاظت از محیط‌زیست را درک کنند و از شهروندان غیرفعال به شهروندان فعال تبدیل

in the jigsaw cooperative learning method". *International Journal of Science Education*, 37(2), 294-320.

Casey, A., & Goodyear, V. A. (2015). "Can cooperative learning achieve the four learning outcomes of physical education? A review of literature". *Quest*, 67(1), 56-72.

Cheng, T. M., & Wu, H. C. (2015). "How do environmental knowledge, environmental sensitivity, and place attachment affect environmentally responsible behavior? An integrated approach for sustainable island tourism". *Journal of Sustainable Tourism*, 23(4), 557-576.

Choi, H. M., Kim, W. G., Kim, Y. J., & Agmapisarn, C. (2019). "Hotel environmental management initiative (HEMI) scale development". *International Journal of Hospitality Management*, 77, 562-572.

Cucic, D., Ricl, J., & Pancic, M. (2018). Challenges and Potentials for Eco-Tourism Development in Eastern Croatia". 7th International Scientific Symposium Economy of Eastern Croatia - Vision and Growth, 776-784. Retrieved from <Go to ISI>://WOS:000445029900080

Foldnes, N. (2016). "The flipped classroom and cooperative learning: Evidence from a randomised experiment". *Active Learning in Higher Education*, 17(1), 39-49.

Gillies, R. M. (2016). "Cooperative learning: Review of research and practice". *Australian journal of teacher education*, 41(3), 3.

Holt, L. C. (1993). *Cooperative learning in action*. Columbus, Ohio: National Middle School Association.

Hsu, S. J. (2004). "The effects of an environmental education program on responsible environmental behavior and associated environmental literacy variables in Taiwanese college students". *The Journal of Environmental Education*, 35(2), 37-48.

Johnson, R. T., & Johnson, D. W. (2008). "Active learning: Cooperation in the classroom". The annual report of educational psychology in Japan, 47, 29-30.

یاددهنده باید راهنما و جهت‌دهنده باشد و بکوشد تا از راه‌های گوناگون یادگیرندگان را در فعالیت‌های کلاس مشارکت بیشتری دهد. زمانی که کارکنان اقامتگاه‌های روستایی به صورت مشارکتی با یکدیگر کار می‌کنند، در بحث‌های گروهی فعال‌ترند و جدی‌تر با یکدیگر به بحث می‌پردازند. همچنین به صحبت دیگران به خوبی گوش می‌دهند. از این رو کارکنان اقامتگاه‌هایی که با شیوه یادگیری مشارکتی جیساو آموزش دیده‌اند توانسته‌اند نمره بهتری در مقایسه با شیوه سنتی آموزش به دست آورند.

الگوهای تدریس ابزار مهمی برای گشودن راه سازمان‌دهی آموزش و پرورش در جهت استفاده از انواع هوش و افزایش یادگیری است. الگوی تدریس مشارکتی جیساو رویکرد آموزشی مناسبی را برای استفاده از مسئله‌گشایی و تفکر و تحقیق با توجه به برنامه، اهداف و امکانات در اختیار می‌گذارد. در الگوی تدریس جیساو یادگیرندگان نقش اساسی برعهده دارند. مدرس در جایگاه راهنما و هدایت‌کننده عمل می‌کند و وظیفه دارد شرایط یادگیری را فراهم آورد.

پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی نیز مواجه بود که مهم‌ترین آن روش نمونه‌گیری و حجم نمونه بود. به‌کارگیری نمونه‌ای در دسترس برای این پژوهش تعمیم‌دهی نتایج آن را بسیار سخت می‌کند. حجم نمونه بزرگ‌تر نتیجه‌های کلی‌تری را درباره مزایای پروژه‌های یادگیری مشارکتی در آموزش‌های محیط‌زیستی گردشگری به دست خواهد داد. همچنین، فقر منابع بومی/ داخلی در این تحقیق به شدت احساس می‌شود.

Allen, J., & Henry, N. (1997). "Ulrich Beck's risk society at work: labour and employment in the contract service industries". *Transactions of the Institute of British Geographers*, 180-196.

Ballantyne, R., Packer, J., & Falk, J. J. T. M. (2011). "Visitors' learning for environmental sustainability: Testing short-and long-term impacts of wildlife tourism experiences using structural equation modelling". *Tourism Management*, 32(6), 1243-1252.

Berger, R., & Hänze, M. (2015). "Impact of expert teaching quality on novice academic performance

- Norgaard, K. M. (2006). "We don't really want to know" environmental justice and socially organized denial of global warming in Norway. *Organization & Environment*, 19(3), 347-370
- Okumus, F., Köseoglu, M. A., Chan, E., Hon, A., & Avci, U. (2019). "How do hotel employees' environmental attitudes and intentions to implement green practices relate to their ecological behavior?". *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 39, 193-200.
- Rezvani, M. R., Badri, S. A., & Torabi, Z. A. (2018). Barriers to the Realization of Pro-poor Nature-based Tourism (Case Study: Selected Villages in the East of Semnan Province). *Tourism Planning & Development*, 7(26), 8. <https://doi.org/10.22080/JTPD.2018.2040>
- Schwartz, S. H. (1977). "Normative influences on altruism". In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 10, pp. 221-279): Elsevier
- Sharpley, R. (2009). *Tourism development and the environment: Beyond sustainability?*. Routledge.
- Short, P. C. (2009). "Responsible environmental action: Its role and status in environmental education and environmental quality". *The Journal of Environmental Education*, 41(1), 7-21.
- Slavin, R. E. (2015). "Cooperative learning in elementary schools". *Education 3-13*, 43(1), 5-14.
- Streimikiene, D. (2015). "The Main Drivers of Environmentally Responsible Behaviour in Lithuanian Households". *Amfiteatru Economic*, 17(40), 1023-1035. Retrieved from <Go to ISI>://WOS:000365317700012.
- Sumarsono, D., Sudardi, B., Wardo, W., & Abdullah, W. (2017). "Hotel Management Strategy in Surakarta City in Supporting Eco-Tourism Concept". *Proceedings of the 1st International Conference on Intellectuals' Global Responsibility (Icigr 2017)*, 125, 58-60. Retrieved from <Go to ISI>://WOS:000428294700014
- Torabi, Z. A., Rezvani, M. R., & Badri, S. A. (2019). Pro-poor tourism in Iran: the case of three selected villages in Shahrud. *Anatolia*, 30(3), 368-378. doi:10.1080/13032917.2019.1595689
- Kil, N., Holland, S. M., & Stein, T. V. (2014). "Structural relationships between environmental attitudes, recreation motivations, and environmentally responsible behaviors". *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 7, 16-25.
- Kluge, L. (1989). *Cooperative learning*. Arlington, VA (2000 Clarendon Blvd., Arlington 22201): Educational Research Service.
- Lai, K., & Wang, S. (2013). "International cooperative learning and its applicability to teaching tourism geography: A comparative study of Chinese and American undergraduates". *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 13(1), 75-99.
- Lee, T. H., & Jan, F. H. (2015). "The effects of recreation experience, environmental attitude, and biospheric value on the environmentally responsible behavior of nature-based tourists". *Environmental management*, 56(1), 193-208.
- Leslie, D., & Richardson, A. (2000). "Tourism and cooperative education in UK undergraduate courses:: are the benefits being realised?". *Tourism Management*, 21(5), 489-498. doi:[https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00103-X](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00103-X)
- Luo, S. W., & Lee, Y. C. (2016). "A Research on Community Participation in Eco-tourism of Aboriginal People in Taiwan". *Proceedings of the Ieee International Conference on Advanced Materials for Science and Engineering (Ieee-Icamse 2016)*, 23-26. Retrieved from <Go to ISI>://WOS:000402015500007
- Mayer, R. E., & Alexander, P. A. (2016). *Handbook of research on learning and instruction*. Taylor & Francis.
- McKenzie-Mohr, D. (2011). *Fostering sustainable behavior: An introduction to community-based social marketing*: New society publishers.
- Mengduo, Q., & Xiaoling, J. (2010). "Jigsaw Strategy as a Cooperative Learning Technique: Focusing on the Language Learners". *Chinese Journal of Applied Linguistics (Foreign Language Teaching & Research Press)*, 33(4), 113-135.

بررسی اثربخشی یادگیری مشارکتی بر نگرش و رفتار مسئولانه محیط زیستی کارکنان اقامتگاه‌های بوم‌گردی (اقامتگاه‌های بوم‌گردی منتخب بخش بسطام شهرستان شاهرود)

Zhao, M., Dong, S., Wu, H. C., Li, Y., Su, T., Xia, B., . . . Guo, X. (2018). "Key impact factors of visitors' environmentally responsible behaviour: personality traits or interpretive services? A case study of Beijing's Yuyuantan Urban Park, China". *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23(8), 792-805.

Zheng, Q. J., Xu, A. X., & Kong, D. Y. (2017). "Environmental Education, Knowledge Management and Professional Performance in eco-tourism: The Impact relatedness". *Eurasia Journal of Mathematics Science and Technology Education*, 13(8), 4679-4687. doi:10.12973/eurasia.2017.00958a

Torabi, Z. A., Rezvani, M. R., & Badri, S. ali. (2020). "Tourism, poverty reduction and rentier state in Iran: a perspective from rural areas of Turan National Park". *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 0(0), 1-16. <https://doi.org/10.1080/19407963.2020.1759081>

Torabi, Z. A., Rezvani, M. R., & Hasani Jalilian, P. (2021). "Tourism, participatory planning and SOAR framework: the case of Dizaj Village in Iran". *Anatolia*, 0(0), 1-4. <https://doi.org/10.1080/13032917.2021.1875251>

Uzun, F. V., & Keles, O. (2012). "The Effects of Nature Education Project on the Environmental Awareness and Behavior". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46, 2912-2916. doi:<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.588>

Veasley, J. (2019). *Cooperative learning: an effective teaching manual*. Powder Springs, GA: Entegrity Choice Pub